

Ks. prof. dr hab. Lucjan Świto
Katedra Filozofii i Prawa Kanonicznego
Wydział Teologii
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr lic. Kingi Cichawy
pt. „Powrót do przestępstwa w prawie kanonicznym i prawie polskim”, napisanej pod
kierunkiem ks. dra hab. Krzysztofa Mikołajczuka, prof. KUL**

W odpowiedzi na pismo Pana dra hab. Andrzeja Herberta, prof. KUL, Dziekana Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie z dnia 9 października 2023 r., które powiadamia o uchwale Rady Instytutu Prawa Kanonicznego z dnia 25 września 2023 r. powołującej mnie na recenzenta rozprawy doktorskiej mgr lic. Kingi Cichawy pt. „Powrót do przestępstwa w prawie kanonicznym i prawie polskim”, przedkładam wymagana przepisami prawa recenzję dotyczącą rozprawy kandydata do stopnia naukowego doktora.

Recenzja została sporządzona zgodnie z wymaganiami podanymi w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2003, nr 65, poz. 595 ze zm.) w związku z art. 179 ust. 2 i ust. 3 Ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018 poz. 1669), które zwracają uwagę przede wszystkim na to: 1) czy rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, 2) czy rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora w określonej dyscyplinie, 3) czy rozprawa doktorska wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez osobę ubiegającą się o nadanie stopnia doktora.

Treść recenzji obejmuje – poza niniejszym wstępem – wskazanie podstawy faktycznej, uwagi do przedmiotu i problemu badawczego, wykorzystanej literatury i zastosowanej metody badawczej, struktury i treści pracy, oraz zawiera wniosek końcowy i konkluzję.

Podstawa faktyczna recenzji

Recenzja została sporządzona w oparciu o rozprawę doktorską, która ma postać maszynopisu zatytułowanego „Powrót do przestępstwa w prawie kanonicznym i prawie polskim”, liczy 249 stron i składa się ze strony tytułowej, spisu treści, wykazu skrótów, wstępu, trzech rozdziałów, zakończenia, bibliografii, streszczenia w języku angielskim.

Przedmiot i problem badawczy

Nie ulega wątpliwości, iż zarówno w systemie prawa kanonicznego jak i w systemie prawa polskiego, naruszenie porządku prawnego niesie ze sobą szkodę dla porządku społecznego i dobra wspólnego powodując, że odpowiednia władza wyposażona w stosowne do tego narzędzia, czyli sankcje karne, zmierza do przywrócenia porządku, odbudowy naruszonego dobra, powstrzymania innych od popełnienia przestępstwa oraz poprawy przestępcy. Nie zawsze jednak wymierzenie sankcji karnej powstrzymuje przestępcę przed popełnieniem kolejnego występku, podobnego do uprzednio już ukaranego. Rodzą się wówczas istotne z punktu widzenia sprawiedliwości kary pytania o rodzaj i wysokość tej kary dla powracających do przestępstwa, czyli recydywistów.

Recydywa nie jest bowiem terminem języka prawnego, lecz prawniczego. Pochodzi od łacińskiego słowa *recedere*, co oznacza ponownie wpaść. Semantycznie termin ten nawiązuje do powtórności, do ponownego popadnięcia w podobną sytuację. Ogólnie rzecz ujmując, recydywa oznacza powrót do przestępstwa, powtarzanie przestępstwa, czyli ponowne lub wielokrotne popełnienie przestępstwa przez tego samego sprawcę, aczkolwiek – jak nie bez racji zauważa się w doktrynie – każde zachowanie człowieka, choćby było podobne do poprzedniego pod wieloma względami, nie jest z nim nigdy identyczne. Ma bowiem własne uwarunkowania obiektywne i subiektywne, jest odrębnym aktem woli człowieka, przebiega w niepowtarzalnym układzie okoliczności (L. Lernell, *Zarys kryminologii ogólnej*, Warszawa 1978, s. 287).

Zważywszy na to, iż powrót do przestępstwa, czyli wspomnianą recydywę, rozpoznaje prawo kanoniczne i prawo polskie, zestawienie ze sobą do porównania tych dwóch różnych regulacji prawnych dotyczących instytucji recydywy jest pomysłem nowatorskim i oryginalnym, a przez to bardzo interesującym. Tego zadania podjęła się w swojej rozprawie doktorskiej pt. „Powrót do przestępstwa w prawie kanonicznym i prawie polskim” mgr lic. Kinga Cichawa, stawiając między innymi pytania: Czym jest powrót do przestępstwa, czyli

recydywa i jak należy ją rozumieć? Czy ustawodawcy obu porządków prawnych przewidują różne recydywy, a jeśli tak to jakie? Czy do zaistnienia powrotu do przestępstwa konieczne jest zaistnienie jakichkolwiek przesłanek? Jakie konsekwencje niesie ze sobą recydywa? Dodatkową wartością podjętego tematu jest „bieżące” odniesienie się do nowelizacji kanonicznego i polskiego prawa karnego, która nastąpiła w ostatnich trzech latach. Wybór tematu należy więc uznać za trafny i oryginalny, a postawione pytania badawcze za interesujące.

Bibliografia i metoda badawcza

Rozprawa doktorska została oparta na wystarczającym materiale źródłowym kościelnego i polskiego prawa, na które składają się przede wszystkim: kodeksy prawa kanonicznego z 1983 r. i 1990 r., dokumenty Soboru Watykańskiego II, Konstytucja RP z 1997 r., Kodeks karny i Kodeks karny wykonawczy z 1997 r. Cennym uzupełnieniem źródeł jest przywołane orzecznictwo Sądu Najwyższego oraz projekty polskich ustaw karnych.

Wystarczająca jest również przeprowadzona i wykorzystana kwerenda bibliograficzna, obejmująca głównie opracowania z zakresu kanonicznego i polskiego prawa karnego. Pozycje uwzględnione w bibliografii mają swoje odzwierciedlenie w treści pracy i przypisach.

W swoich badaniach Doktorantka posłużyła się metodami adekwatnymi do celu, który zamierzała osiągnąć. Zastosowała metodę, którą nazwała kanonistyczną, jako wynik połączenia w jedną całość metody teologicznej i prawniczej, następnie metodę formalno-dogmatyczną do analizowania norm prawa polskiego, a także metodę historyczną, dzięki której chciała spojrzeć na instytucję powrotu do przestępstwa jako zjawisko dynamiczne, zmienne i kształtowane przez określone wydarzenia z historii.

Struktura i treść pracy

Struktura rozprawy doktorskiej nie budzi żadnych zastrzeżeń, jest logiczna i spójna. Doktorantka swoje badania poprzedziła wstępem, który zawiera wszystkie konieczne przy tego rodzaju pracach elementy. W tej części Doktorantka wprowadziła czytelnika w problematykę będącą przedmiotem refleksji naukowej, określiła jej cel stawiając pytania szczegółowe, wskazała na wykorzystane źródła i literaturę przedmiotu, zarysowała strukturę pracy, a także objaśniła zastosowane metody badawcze.

Główny korpus pracy składa się z trzech przemyślanych i dojrzałych merytorycznie rozdziałów, których treść nawiązuje do tematu określonego w tytule. Cennym zabiegiem są podsumowania po każdym rozdziale.

W rozdziale pierwszym pt. „Zagadnienia znaczeniowe i historyczne powrotu do przestępstwa w prawie kanonicznym i prawie polskim” Doktorantka wychodząc od opisu semantycznego pojęcia powrotu do przestępstwa, ukazała kształtowanie się tej instytucji w okresie powstawania pierwszych dwudziestowiecznych kodyfikacji prawa kanonicznego i prawa polskiego: Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. oraz Kodeksu karnego z 1932 r. Przeprowadzona analiza, zarówno przepisów obu kodeksów jak i doktryny, pozwoliła Doktorantce wyodrębnić trzy zasadnicze rodzaje recydywy: recydywę ogólną, określaną również mianem recydywy kryminologicznej, recydywę jurydyczną oraz recydywę penitencjarną.

Doktorantka wskazała, że recydywa ogólna, czyli kryminologiczna, polega na ponownym lub wielokrotnym popełnieniu przestępstwa przez tę samą osobę i jest właściwa dla obu porządków prawnych: kanonicznego i polskiego. Z kolei recydywa jurydyczna związana jest z przesłankami, jakie ustawodawca kościelny i polski ustanowił, aby ponowne popełnienie czynu zabronionego uznać za powrót do przestępstwa.

W porządku prawa kanonicznego można ją podzielić na recydywę generalną, jeśli jej przesłanką jest uprzednie skazanie za poprzedni czyn i ponowne popełnienie przestępstwa, ale innego rodzaju niż czyn pierwotny oraz na recydywę specjalną, jeśli jej przesłanką będzie popełnienie przestępstwa tego samego rodzaju, za które uprzednio sprawca został skazany. Natomiast w porządku prawa polskiego recydywa jurydyczna dzieli się na recydywę ogólną, jeśli wiąże się z zaostreniem kary na zasadach ogólnych oraz na recydywę specjalną, jeśli sama w sobie stanowi przesłankę nadzwyczajnego obostrzenia kary. Z kolei podział na recydywę penitencjarną jest właściwe tylko dla prawa polskiego, ponieważ prawo kanoniczne nie zna kary pozbawienia wolności ani istnienia aresztów karnych, w których kara taka jest odbywana. Recydywa penitencjarna polega zaś na ponownym odbyciu kary pozbawienia wolności orzeczonej za jakiegokolwiek przestępstwo.

Dwa kolejne rozdziały, to analiza i wykładnia obowiązujących przepisów prawa kanonicznego i prawa polskiego regulujących instytucję powrotu do przestępstwa.

Rozpoczynając rozdział drugi pt. „Powrót do przestępstwa w prawie kanonicznym” Doktorantka najpierw omówiła źródła obowiązującego prawa kanonicznego odnoszącego się do instytucji recydywy, uwzględniając najnowsze nowelizacje prawa karnego, które papież Franciszek wprowadził 23 maja 2021 r. dla Kościoła Łacińskiego, a 20 marca 2023 r. dla

Kościółów Wschodnich. Następnie przywołała przyjętą w doktrynie prawa kanonicznego trójelementową koncepcję przestępstwa, która wyróżnia element obiektywny, subiektywny i legalny przestępstwa. Przechodząc zaś do zasadniczej kwestii związanej z powrotem do przestępstwa, Doktorantka przede wszystkim dokonała wykładni trzech przesłanek recydywy, na którą – zgodnie z kan. 1326 KPK – składają się: skazanie lub deklaracja kary za uprzednio popełnione przestępstwo, ponowne popełnienie tego przestępstwa oraz istnienie okoliczności wskazujących na upór w złej woli. Zaznaczyła przy tym, iż na skutek nowelizacji kanonicznego prawa karnego, wskazane przesłanki powodują obligatoryjne, a nie jak dotychczas fakultatywne, zaostrenie kary. Doktorantka dokonała również analizy sytuacji podobnych do recydywy, jak realny zbieg przestępstw czy przestępstwo ciągłe i trwałe, konkludując, że nie spełniają one przesłanek określonych dla recydywy. Swoją analizę przeprowadzoną w rozdziale drugim Doktorantka zakończyła stwierdzeniem, że ustawodawca kościelny pomimo wprowadzenia obligatoryjnego zaostrenia kary w związku z powrotem do przestępstwa, pozostawił jednak sędziemu kościelnemu dużą swobodę w zakresie wymierzania kar, co należy uważać za wyraz wielkiego zaufania do jego doświadczenia życiowego, wiedzy i praktyki sędziowskiej. Powyższa konkluzja kończąca rozdział drugi nie jest pozbawiona racji, jednak pewien niedosyt budzić może brak jakiegokolwiek, praktycznego jej zweryfikowania, tj. brak chociażby próby wskazania, czy w praktyce orzeczniczej trybunałów kościelnych w wybranym przedziale czasowym w ogóle występowały sprawy „z recydywą”, a jeśli tak, to jakie konkretnie kary w sprawach tych zapadły. Wobec baraku jakichkolwiek analiz w tym względzie, trudno ocenić czy wspomniane przez Doktorantkę wielkie zaufanie ustawodawcy kościelnego do praktyki sędziowskiej, nie jest aby nadmierne.

Rozdział trzeci pt. „Powrót do przestępstwa w polskim prawie karnym”, podobnie jak rozdział drugi, również poprzedzony jest omówieniem źródeł obowiązującego prawa odnoszącego się do instytucji recydywy, w tym wypadku polskiego prawa karnego. Doktorantka przypominała, że prawo karne nie tylko ma swoje umocowanie w Konstytucji RP oraz w ratyfikowanych przez Polskę umowach międzynarodowych, ale uregulowane jest również w kodeksowym prawie materialnym (Kodeks karny, Kodeks wykroczeń, Kodeks karny skarbowy), w kodeksowym prawie procesowym i wykonawczym (Kodeks postępowania karnego, Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, Kodeks karny wykonawczy) oraz w prawie pozakodeksowym. Następnie omówiła kwestie związane z zasadami obowiązywania ustawy karnej pod względem czasu, miejsca i osób, a także ujęcie przestępstwa w polskim systemie prawa karnego.

W dalszej kolejności rozdziału trzeciego Doktorantka analizując instytucję powrotu do przestępstwa wyróżniła w przepisach Kodeksu karnego recydywę ogólną oraz recydywę jurydyczną. Wskazała, że recydywa ogólna ma swoje odzwierciedlenie w przepisach prawa karnego, ale nie jest związana z nadzwyczajnym obostrzeniem kary, które jest dedykowane recydywie specjalnej. Recydywa ogólna jedynie przewiduje inne dolegliwości, jakie mogą być zastosowane względem sprawcy. Natomiast recydywę jurydyczną połączyła z określeniem przez ustawodawcę konkretnych przesłanek, których spełnienie jest związane z obowiązkiem nadzwyczajnego obostrzenia odpowiedzialności karnej. Ponadto w recydywie jurydycznej Doktorantka wyodrębniła jeszcze recydywę specjalną zwykłą uregulowaną w art. 64 § 1 Kodeksu karnego, recydywę specjalną wielokrotną uregulowaną w art. 64 § 2 Kodeksu karnego, a także szczególną postać powrotu do przestępstwa uregulowaną nową normą art. 64a Kodeksu karnego, która stanowi *lex specialis* wobec recydywy szczególnej zwykłej i recydywy szczególnej wielokrotnej.

Dla recydywy specjalnej zwykłej, uregulowanej w art. 64 § 1 Kodeksu karnego, wymieniła następujące przesłanki: skazanie za uprzednio popełnione przestępstwo umyślne, za które była wymierzona kara pozbawienia wolności, odbycie tej kary w wymiarze co najmniej sześciu miesięcy oraz popełnienie przestępstwa podobnego – za które sprawca został poprzednio ukarany – w ciągu pięciu lat po odbyciu co najmniej sześciu miesięcy kary. Z kolei dla recydywy specjalnej wielokrotnej, uregulowanej w art. 64 § 2 Kodeksu karnego, przesłankami są: uprzednie skazanie w warunkach recydywy podstawowej, odbycie łącznie kary co najmniej roku pozbawienia wolności, popełnienie ponownie jednego z przestępstw, które zostały zawarte w art. 64 § 2 Kodeksu karnego (przeciwko życiu lub zdrowiu, zgwałcenia, rozboju, kradzieży z włamaniem lub inne przeciwko mieniu popełnione z użyciem przemocy lub groźbą jej użycia) oraz popełnienie tego czynu w ciągu pięciu lat po odbyciu w całości lub części ostatniej kary. Natomiast dla szczególnej postaci recydywy, uregulowanej normą art. 64a Kodeksu karnego, który wszedł w życie 1 października 2023 r., wymieniła następujące przesłanki: ponowne popełnienie zbrodni zabójstwa w związku ze zgwałceniem lub ponowne popełnienie przestępstwa przeciwko wolności seksualnej, które zagrożone było karą pozbawienia wolności w górnej granicy co najmniej ośmiu lat, odbycie tej kary w wymiarze co najmniej sześciu miesięcy oraz popełnienie takiej zbrodni lub takiego przestępstwa – za które sprawca został poprzednio ukarany – w ciągu pięciu lat po odbyciu co najmniej sześciu miesięcy kary pozbawienia wolności. Oprócz tego Doktorantka przeprowadziła analizę recydywy, która ma swoje źródło w Kodeksie karnym skarbowym (art. 37 § 1 Kodeks karny skarbowy), a także recydywę penitencjarną, która wiąże się z ponownym odbywaniem kary

pozbawienia wolności orzeczonej za jakiegokolwiek przestępstwo (art. 86 § 1 Kodeks karny wykonawczy).

Całość pracy zamyka podsumowanie, w którym Doktorantka zestawiała najważniejsze wnioski swojej pracy.

Wobec tego, iż dokonując analizy tytułowej problematyki w porządku prawa polskiego, Doktorantka podjęła próbę ujęcia recydywy we wszystkich jej postaciach i płaszczyznach normatywnych (z „recydywą skarbową” włącznie), pewną wątpliwość – metodologiczną – może budzić fakt pominięcia w dysertacji „recydywy wykroczeniowej”. Mankament ten wydaje się być o tyle istotny, że wspomniana recydywa wykroczeniowa (art. 38 k.w.), która została wprowadzona ustawą z dnia 2 grudnia 2021 r. o zmianie ustawy – Prawo o ruchu drogowym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 2328) i obowiązuje od 17 września 2022 r. stanowi istotne *novum*, które w zdecydowany sposób zmienia dotychczasowe postrzeganie recydywy w polskim prawie wykroczeń.

Wniosek końcowy

W świetle przeprowadzonej analizy i oceny rozprawy doktorskiej p. mgr. lic. Kingi Cichawy w kontekście przewidzianych prawem kryteriów wymagających spełnienia dla uzyskania stopnia naukowego doktora, należy stwierdzić, że kryteria te zostały w zasadzie spełnione. Doktorantka zebrała i opracowała stan prawny oraz stanowisko doktryny na temat powrotu do przestępstwa w ujęciu dwóch różnych porządków prawnych, uwzględniając ich najnowszą reformę, to jest nowelizację prawa kanonicznego dla Kościoła Łacińskiego w 2021 r., nowelizację prawa kanonicznego dla Kościołów Wschodnich w 2023 r. oraz nowelizację polskiego prawa karnego z 2023 r. Zaproponowała przyjęcie do obu porządków prawnych, kanonicznego i polskiego, jednego wspólnego podziału systematyzującego instytucję recydywy. Dokonała analizy przesłanek, jakie muszą zostać spełnione w obu porządkach prawnych, aby dany czyn mógł zostać uznany za popełniony w warunkach recydywy. Wskazała również, że jakkolwiek nowelizacja obu porządków prawnych zaostriżyła instytucję recydywy, to jednak ustawodawca kościelny dał sędziemu większą swobodę w wymierzeniu kary za popełnione przestępstwo w warunkach powrotu do przestępstwa, niż ustawodawca polski. Analiza zawarta w pracy dowodzi pogłębionej wiedzy teoretycznej Doktorantki w zakresie kanonicznego i polskiego prawa karnego, a także umiejętności prowadzenia samodzielnie pracy naukowej poprzez porównanie dwóch systemów prawnych.

Przedstawiona dysertacja stanowi jedną z pierwszych w Polsce prób kompleksowego – a jednocześnie równoległego – przedstawienia instytucji powrotu do przestępstwa w dwóch różnych porządkach prawnych. Zabieg ten wydaje się być o tyle godny odnotowania, że o ile analizy prawnoporównawcze obejmujące prawo kanoniczne i prawo polskie są we współczesnym prawie małżeńskim dość liczne, o tyle w zakresie prawa karnego wciąż należą do rzadkości.

Pracę co do istoty oceniam wysoko, jednak pewnym mankamentem dysertacji, poza drobnymi zastrzeżeniami wskazanymi powyżej, jest brak własnych, jasnych ocen Autorki co do poszczególnych rozwiązań w zakresie recydywy funkcjonujących w obu systemach prawnych. Szkoda też, że Doktorantka nie pokusiła się o próbę naukowej refleksji czy, a jeśli tak, to na ile, obowiązujące obecnie modele karania stanowią (lub mogą stanowić) skuteczne narzędzie zapobiegające powrotowi do przestępstwa zarówno we wspólnocie Kościoła, jak i w państwie.

Konkluzja

Biorąc więc pod uwagę, iż przedstawiona do recenzji dysertacja spełnia wszystkie wymogi stawiane rozprawie doktorskiej wymienione na wstępie, **stawiam pozytywny wniosek** do Rady Instytutu Prawa Kanonicznego na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie o dopuszczenie mgr lic. Kingi Cichawy do dalszego etapu przewodu doktorskiego.

Olsztyn, dnia 21 października 2023 r.

ks. prof. dr hab. Lucjan Świto